

Mihaela Koletnik

UDK 811.163.6'282(497.4-18)

Pedagoška fakulteta v Mariboru

Ceršaški govor¹

Zahodno slovenskogoriško narečje, kamor spada ceršaški govor, uvrščamo v panonsko narečno skupino. Značilna zanj sta izguba tonemskih nasprotij in poznejše daljšanje starih skrajšanih in kratkih novoakutiranih samoglasnikov, zato se danes razlikujejo odrazi za te akutirane in stalno dolge samoglasnike. V pregibanju prevladuje nepremični naglasni tip na osnovi. Tvorba zloženih povedi se bistveno ne razlikuje od knjižne tvorbe.

0 Ceršak (716 prebivalcev), ki se prvič omenja l. 1215 z imenom Reinbertus de Cierberc,² je obmejno obcestno središčno naselje, ki leži na položnem pobočju in slemenu v severozahodnem delu Slovenskih goric, južno nad reko Muro. K naselju spadajo še zaselek Povhnice, del Novin in skupine novih stanovanjskih hiš ob cesti Šentilj v Slovenskih goricah-Sladki Vrh. Domačini kraj imenujejo 'Cirbek, sebe pa Cirbe'ža.ni. L. 1910 je nemška šolska družba Schulverein v kraju ustanovila svojo šolo, ki je prenehala delovati l. 1918, vendar pa so vsi slovenski otroci še naprej obiskovali šolo v Šentilju, ki se prvič omenja l. 1787. Od l. 1958 je v Ceršaku štirirazredna podružnična osnovna šola. Cerkev sv. Ilija, ki se prvič omenja l. 1329 in ki so jo l. 1523 Turki oropali in oskrunili, tako da so jo l. 1806 podrli in postavili sedanjo klasicistično cerkev, ter pokopališče sta v Šentilju. V vasi so krajevna skupnost, vrtec, pošta, več trgovin in gostiln. Čistih kmečkih družin skorajda ni več. Največjega gospodarskega pomena za vas in okolico je tovarna lepenke, obrat Palome iz Sladkega Vrha. Pred prvo svetovno vojno so bili v Ceršaku hudi narodnostni boji. Od Nemcev odvisni viničarji na Kozjaku in nemškutarji iz bližnje Selnice so bili hitlerjanski tudi v času okupacije.

1 Glasoslovje

1.1 Naglas in kolikost

Ceršaški govor spada k zahodnim slovenskogoriškim govorom, širše pa k panonski narečni skupini. Govor ne pozna tonemskega naglaševanja in tudi ne kolikostnega nasprotja. Izvedena sta bila oba splošnoslovenska naglasna premika: (1) pomik z dolgega in kratkega cirkumflektiranega zloga: *zlâto* → *zlatô*; *ôko* → *ôko* → *okô* ter (2) umik naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasno dolžino: *dûšâ* → *dûša*. Izveden je umik naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasni kratki samoglasnik: *ženâ* → *žena*; *kosâ* → *kôsa*; *maglâ* → *mâgla*; novo naglašeni samoglasnik se je podaljšal: *'žie:na*; *'ku:ôsa*; *'me:gla*.

Najmlajši so umiki tele vrste: (1) v posameznih besedah s cirkumflektiranega dolgega končnega, zlasti odprtega zloga: *b'la:go*, *'ne:bo*, *'pe:ra*, *'vô:ûxa*; (2) s kratkega cirkumflektiranega zloga: *'šu:rki*, *'ve:îski*, *'za:čnem*.

¹ Članek je nastal na osnovi gradiva, zbranega za jezikovno analizo severozahodnih goričanskih govorov v moji magistrski nalogi Severozahodni goričanski govori; mentorica red. prof. dr. Zinka Zorko.

² Blaznik, Pavel (1986). Historična topografija Slovenije II, Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500. Maribor: Založba Obzorja, 106.

1.2 Samoglasniški sistem

Samoglasniški sistem ceršaškega govora vsebuje dolge naglašene in nenaglašene samoglasnike.

1.2.1 Dolgi naglašeni samoglasniki³

<p>i:</p> <p>i:i/e:i</p> <p>i:ε:ε</p> <p>ε:</p> <p>e:</p> <p>i:ε</p> <p>a:i</p> <p>a:u</p> <p>a:</p>	<p>u:</p> <p>u:u/o:u</p> <p>u:o</p> <p>o:</p> <p>o:</p> <p>+ ər</p>
--	---

1.2.1.1 Izvor

- i: ← stalno dolgi u pred istozložnim -u ← -i: 'gu:or o'bi:u;
 ← staroakutirani i pred r: 'si:r, š'ti:ri;
 ← v prevzetih besedah in imenih: 'ci:gľ, g'li:t; 'Ci:rbek 'Ceršak', 'Mi:lan.
- u: ← prednaglasni o, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga, v položaju pred nazalnim soglasnikom: 'ku:nec, 'u:na;
 ← v prevzetih besedah: 'fu:rtox, 'ku:rboš, š'tu:rm.
- i:i/e:i ← stalno dolgi i: k're:i, 'le:išt, 'zi:iĵma;
 ← staroakutirani i v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: brada've:iĵa, 'xi:iša, 'le:iĵa; 'ne:ič, 're:iĵ;
 ← v prevzetih besedah: f're:išna, 'pi:ičili 'mozolji'.
- u:u/o:u ← stalno dolgi u: 'do:uša, g'ru:uška, 'vo:uš;
 ← staroakutirani u v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: 'bu:uĵva, 'ko:uĵra, 'mo:uĵa; 'ko:uĵ, k 'a:u:uĵ;
 ← v prevzetih besedah: g'ru:unt, 'pu:ungrat, š'tu:unfe.
- i:ε ← staroakutirani ē: b'ri:εza, 'mi:εsto, st'ri:εxa;
 ← del novoakutiranih e v nezadnjem in novoakutirani e v zadnjem besednem zlogu: 'mi:εlem, 'ni:εso, 'si:εdĵ; k'mi:εt;
 ← redko prednaglasni e, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'si:εstra, 'ti:εkla;
 ← v prevzetih besedah: 'ki:εtna, 'li:εder.
- u:o ← novoakutirani o v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: 'bu:otra, 'xu:odim, 'u:ošĵ; g'ru:op, 'ku:oš, 'pu:ot;

³ V razvoju iz izhodiščnega sistema dolgih in kratkih samoglasnikov severnoštajerskega narečja in panonske narečne skupine sta se v slovenskorojskem narečju vzporedno razvijala stalno dolgi jat in stalno dolgi o v e:i in o:y. V ceršaškem govoru sta se razvila v a:i in a:u, kot je to v sosednjem severnoštajerskem kozjaškem govoru, le da je tu razvoj jata potekal vzporedno s stalno dolgim e; v ceršaškem govoru je razvoj stalno dolgega e potekal vzporedno s stalno dolgim i in stalno dolgim ə, kot je to v panonskih govorih. Pod vplivom kozjaškega narečja se je izgubil dolgi ū iz u:, dolgi i in u se diftongirata v i:i/e:i, u:u/o:u, stalno dolgi in staroakutirani e sta se razvila v ε:, stalno dolgi in staroakutirani o v o:, stalno dolgi in staroakutirani ĵ pa v a:y. Kratki naglašeni samoglasniki panonskih narečij, ki so nastali iz staro- in novoakutiranih v nezadnjih in zadnjih besednih zlogih, so se v ceršaškem govoru podaljšali, vendar pozneje kot v osrednjih slovenskih narečjih, zato se danes razlikujejo odrazi za te akutirane in stalno dolge samoglasnike. Da so procesi v spreminjanju še zelo živi, dokazuje tudi ceršaški govor s po dvema ali tremi različnimi odrazi za isti izhodiščni fonem.

- ← prednaglasni o, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'du:obra, 'ku:osa, 'ku:otl̥;
- ← stalno dolgi o pred j: g'nu:oj, 'lu:oj.
- e: ← stalno dolgi e: 'le:t, 'pe:č, 'še:st;
- ← stalno dolgi ə: 'le:n, 've:s, z 'me:no;
- ← stalno dolgi in staroakutirani ɛ v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: i'me:, 'pe:t, g'le:dam; 'de:tela, s're:ča; 'ze:t;
- ← ɛ po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil ɛ še dolg: g're:da, 'je:čmen, p're:sti;
- ← del novoakutiranih ə v nezadnjem in novoakutirani ə v zadnjem besednem zlogu: 'me:ša, pre'me:kne; 'de:š, 'te:š;
- ← prednaglasni ə, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'me:gl̥a, 'pe:kl̥;
- ← redko prednaglasni e, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'te:ta;
- ← del novoakutiranih e v nezadnjem besednem zlogu: t're:tji, 'že:nim;
- ← staroakutirani ě pred r: 'me:ra, 've:ra;
- ← v prevzetih besedah: 'pe:nzija, t're:geri.
- o: ← stalno dolgi in staroakutirani o: go'l̥o:p, k'l̥o:p, 'mo:š; 'g̥o:ba, 'ko:ča, 'to:ča;
- ← o po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil o še dolg: 'mo:ški;
- ← redko prednaglasni o, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'no:va, 'so:ba;
- ← -l v skupini -ŕl: d'r̥o:, m'r̥o:, ž'r̥o:;
- ← v prevzetih besedah in imenih: b'l̥o:nt, k'n̥o:bl̥ix; Ce'l̥o:vec, 'Po:xorje.
- e: ← stalno dolgi e pred r: ve'če:r;
- ← stalno dolgi ě pred j: 've:ja.
- o: ← prednaglasni o, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga, v položaju pred r: 'to:rk, z'go:mi;
- ← v prevzetih besedah: 'ko:r, 'ko:rp.
- ie: ← prednaglasni e, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'čie:la, 'zie:m̥la, 'zie:na;
- ← redko ə, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: 'die:ska;
- ← del novoakutiranih ə v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: 'lie:xki, s'nie:xa; 'pie:s;
- ← ɛ po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil ɛ še dolg: 'jie:zik, 'mie:xka;
- ← staroakutirani ě pred m in n: 'sie:me; ko'lie:no, 'pie:na.
- a:ĭ ← stalno dolgi ě: be'sa:ĭda, g'ra:ĭx, 'la:ĭs, m'la:ĭko, s'va:ĭča, z'va:ĭzda.
- a:ŭ ← stalno dolgi o: 'ba:ŭk, 'ma:ŭč, 'na:ŭč, 'ša:ŭla, 'va:ŭs;
- ← stalno dolgi in staroakutirani ĭ v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu skupaj z /ŭ/: 'da:ŭk, 'va:ŭk; 'ba:ŭxa, 'va:ŭna; 'pa:ŭx;
- ← v prevzetih besedah: fra:ŭštik, pla'fa:ŭn, 'ša:ŭštar.

- a: ← stalno dolgi a: *d'va:, k'ra:l, 'la:s;*
 ← staroakutirani a v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu: *k'ra:va, 'ma:ti, s'la:ma; b'ra:t, 'ja:s, 'ta:m;*
 ← v prevzetih besedah: *'ca:jt, g'la:š, 'xa:mer.*
- ær ← stalno dolgi in staroakutirani r: *'bərʃ, 'čərʃ; 'gərča, 'xərbet.*

1.2.2 Nenaglašeni samoglasniki

1.2.2.1 Prednaglasni samoglasniki

1.2.2.1.1 Izvor

- i ← i : *ci'ga:n, zi'da:r;*
 ← a pred stalno dolgim o : *ti'ka:u;*
 ← u : *pis'ti:u, vi'či:u.*
- u ← v redkih knjižnih besedah: *u'je:tnik, žu'pa:n.*
- e ← e : *be'sa:ida, ve'se:la;*
 ← ě : *čre'pe:ija, le'sa:ini, sme'ja:t;*
 ← ę : *pre'de:ivo.*
- o ← o : *o'ta:va, ko'va:č;*
 ← q : *dlo'bu:qk, klo'pe:ij;*
 ← u : *so'ši:u, zgo'be:ila.*
- a ← a : *brada've:ica, stva're:ij;*
 ← v prevzetih besedah: *pla'fa:un.*
- ær ← r : *ər'ja:va, gər'me:ij;*
 ← ru : *dər'ga:uč;*
 ← ob onemitvi istozložnega i, e : *pər'ni:eso, sər're:ična.*

1.2.2.2 Ponaglasni samoglasniki

1.2.2.2.1 Izvor

- i ← i : *'xu:odim, 'ma:ti;*
 ← u : *'pa:zdixe;*
 ← -u⁴ v daj., mest. ed. m., s. sp: *k/pər b'ra:ti, k/pər te'lie:ti.*
- e ← e : *'nie:sem, 'pi:ęče;*
 ← ě : *č'lu:qvek, 'u:qbet;*
 ← ę : *'žie:ne* (im. mn.), *'pa:met;*
 ← ɔ : *'ku:qsec, 'pa:įsek;*
 ← a pred r : *k'ra:meri, 'ri:xter;*
 ← a v breznapglasnicah: *de, ze;*
 ← v prevzetih besedah: *š'tu:unfe.*
- o ← o : *'mi:ęsto, m'la:iko;*

⁴ V panonski narečni skupini se v daj. in mest. ed. m. sp. nepoudarjeni u preko ũ depalatalizira v i. Prim. Ramovš (1952: 32).

- ← q : 'lę:ipo (tož., or. ed.), 'žę:lot;
 ← skupine -il, -ěl, -al, -əl : 'xu:odo, 'vi:ędo, 'di:ęlo, 'ni:ęso;
 ← j : 'ja:boka;
 ← v prevzetih besedah: b'řę:itof, 'fa:rof.
- a
 ← a : ne'di:ęla, 'ža:gat;
 ← včasih ę : 'si:ędat, 'vi:ędat;
 ← pripona -ni- : po'tę:isnala, z'dę:ignali;
 ← v prevzetih besedah: 'ša:ųštar.
- or
 ← zaradi redukcije samoglasnika ob r : 'bi:ębərca.
- ǰ
 ← zaradi redukcije samoglasnika ob l : 'kę:isǰca, 'ku:otǰ.
- Ǳ
 ← zaradi redukcije samoglasnika ob n : 'na:ųšņca, s'vi:ęčņca.

1.3 Soglasniški sistem obsega zvočnike *l, r, m, n, j, ĵ, v* (z variantama *f* in *ų*) ter nezvočnike *p, t, k, s, š, b, d, g, z, ž, č, f, c, x*.

Praslovanski *l*, srednji *l* in *l'* so sovpadli v srednji *l*. V *l* je prešel tudi *t* pred soglasnikom: 'fo:lga, 'ję:lša, s'ta:lno; -*t* se v naglašnem zlogu izgovarja kot -*ųl*/: ka'di:ų, m'le:o, s'pa:o, 'ze:o, sicer pa kot -*o*/: di:ęlo, 'nu:ęso, 'vi:ędo, 'ri:ęko. *R* je kot v knjižnem jeziku. *R'* v pregibanju izgubi palatalni element: di'řę:ktora, xek'ta:ra, me'sa:ra; čřę- in žřę-: č'ra:įda, č'ra:įšna, ž'rie:be. Disimilaciji: *r-r* > *n-r* ('ma:ntra) in *r-r* > *j-r* ('ja:jmaštər). Končni -*m* je ohranjen; *m-n* > *m-l*:'gu:ųmla, na 'ka:ųmli; sekundarni nazalni soglasnik: 'ję:nga (rod., tož. ed.). Rinezem: 'ma:įsņc, 'pa:jenk. *N'* > *n*, na začetku besede in med dvema samoglasnikoma > *j*:'ku:ostan, 'lo:ųkna; 'ję:nga, 'ję:įva; gospo'dę:įja, 'ko:ųįja. *V* je [v]: ko'va:č, ne'vi:ęsta, t'ra:vnik, va:įm, le pred nezveznečim nezvočnikom in na koncu besede je f: fp'ra:šali, f'xot; f'pę:nzijo; 'bərř, pos'tərř, zd'ra:f. V vzglasju besede pogosto onemi: 'ča:si, 'sa:ki, 'ze:t, nastopa pa tudi kot proteza: 'vę:ųxa, 'vę:ųste, 'vę:ųš; v > b: 'bi:ębərca, 'ja:bor; redko -*ų* za [v]: 'A:ųstrijā, 'a:ųto. *J* se pojavlja tudi kot novonastali prehodni glas: 'xu:ųjdo, 'u:ųjstro. *P, t, k, b, d, g* in *x* so dobro ohranjeni. Nezvočniki imajo razvrstitev kot v knjižnem jeziku. Primarna *dl* > *l*: 'šę:įlo, 'vę:įle. Disimilacija *tl-dl* > *l*: fk'ra:đla, fsę:đla, ji:ęđla. V soglasniškem sklopu zaradi lažjega izgovora *t* lahko onemi: 'kərřni, 'lo:ųšņo. Prim. še: *pt-* > *t* ('ti:įči), *tl-dl* > *kl-gl* (k'la:čit, g'la:įva), *dn* > *gn* (g'na:r, g'nie:s), *xč* > *šč* (š'če:rka) in *xt* > *st* (s'ti:ęla 'hotela'). Vzglasni *t* in izglasni *x* se izgubljata: 'xę:r ← *thor* 'dihur'; 'ča:si, 'na: 'potem, nato'. *Z, ž* pred nezveznečimi nezvočniki in na koncu besede pred premorem > *s, š*. *Sk-* > *šk-* (šk're:įja); *šč* > *š* ('ę:įšem, k'la:įše, 'ņę:įše). *Z* pred *j* > *ž* (z'məržjeno, ž'ja:ų). *F* se premenjuje z *v* (glej zgoraj); v starejših in mlajših prevzetih besedah: 'fa:rof, 'fa:šenk, f'ri:šņo, š'ka:f, 'ža:jfa.

2 Oblikoslovje

2.1 Samostalniška beseda

2.1.1 Samostalnik

V ed. so ohranjeni vsi trije spoli. Ž. obliko imajo nekateri sam. s. sp (g 'na:įzda, 'ję:ca, 'u:okna), v mn. pa sam. s. sp. postanejo ali ž. ali m. sp. Moškospolski so v dv. in mn. sam. s. sp., ki osnovo podaljšujejo s -*t*.

2.1.1.1 Moške sklanjatve

Sam. 1. m. sklanjatve se sklanjajo po naslednjem naglasno nepremičnem nagl. tipu: *b'ra:t-φ -a -i -a/-φ -i -om; -i -of -om -e -ax -ami; -a -of -oma -a -ax -oma*. Po nepremičnem naglasnem tipu se sklanjajo tudi samostalniki knjižnega končniškega: 'dę:š 'dę:ža, 'pie:s 'pie:sa in mešanega naglasnega tipa: 'la:įs 'la:įsa, 'šę:įn 'šę:įna, medtem ko je premični naglasni tip dobro ohranjen: č'lu:ųvek

člo'vi:eka, 'jie:zik je'ze:jka. Samostalniki, katerih osnova se končuje na govornjeni samoglasnik, v sklonih z neničto končnico osnovno podaljšujejo z -j: 'Ve:ili 'Ve:ilija. Samostalniki na -r osnove ne podaljšujejo: 'ku:ušara, me'xi:ra. Govor ne pozna podaljševanja osnove z -ov v mn. in dv.: c'va:iti, c'va:ita; 'se:ini, 'se:ina ter naglašene končnice -u v rod. ed.: s'va:it s'va:ita; 'ze:it 'ze:ida. V im. mn. je -i: 'la:si, 'lo:udi. Samostalniki 2. m. sklanjatve se sklanjajo po vzorcu, veljavnem za prvo moško sklanjatev: 'di:elo'vo:dj-a -a -i -a -i -om. Samostalnikov 3. m. sklanjatve v ceršaškem govoru ni najti, samostalniki 4. sklanjatve pa se sklanjajo po pridevniški sklanjativni tipa 've:isk-i -iga.

2.1.1.2 Ženske sklanjatve

Samostalniki 1. ž. sklanjatve se sklanjajo le po nepremičnem naglasnem tipu. Končnice v 1. ž. sklanjativni odstopajo od knjižne norme le v daj. in or. dv.: 'me:iz-a -e -i -o -i -o; -e -φ -am -e -ax -ami; -i -φ -oma -i -ax -oma. Tako se sklanjajo tudi: 'me:gl'a 'me:gle, 'te:ma 'te:me in samostalniki tipa g'la:va g'la:ve, 'vu:oda 'vu:ode. Samostalniki ž. sp. ne -ev imajo tudi v im. ed. obliko: 'bu:ukva, 'če:rkva, mla'te:itva. Tudi samostalniki 2. ž. sklanjatve se sklanjajo samo po nepremičnem naglasnem tipu: 'me:iš-φ -i -i -φ -i -jo; -i -i -am -i -ax -ami; -i -i -oma -i -ax -oma. Končnice v daj., mest. in or. mn ter dv. so enake končnicam 1. ž. sklanjatve. Tako se sklanjajo npr.: 'ma:uč 'ma:uči, 'na:uč 'na:uči, 'pe:č 'pe:či, 'ra:ič 'ra:iči, 'vo:uš 'vo:uši. Samostalnikov 3. ž. sklanjatve, npr. 'Ka:rmen, je malo, 4. sklanjatev pa je enaka ženski prid. sklanjativni.

2.1.1.3 Srednje sklanjatve

Samostalniki s. spola lahko ohranjajo svoj spol in sklanjatev le v ednini, saj se v dvojini in množini femininizirajo ali maskulinizirajo. Pri neštevnih je srednji spol ohranjen: ka'me:je, m'la:iko, 've:ino, 'že:ito. Sklanjativni vzorec: 'li:et-o⁵ -a -i -o -i -om; 'la:it-e -f-am -e -ax -ami; 'li:eti-i -φ-oma -i -ax -oma. Premični naglasni tip je ohranjen pri samostalnikih, ki svojo osnovo podaljšujejo s -t: 'tie:le-φ-a -i -φ -i -om; te'lie:t-i -of -om -e -ax -ami; te'lie:t-a -of -oma -a -ax -oma. Samostalniki, ki osnovo podaljšujejo z -n, svoj spol ohranjajo ('la:ipo 'sie:me), podaljševanja osnove s -s ni; ti samostalniki so ženskospolski že v ednini: 'a:uka 'a:uke, č'ra:iva č'ra:ive, d'ra:iva d'ra:ive, 'vo:uxa 'vo:uxe. Množinski samostalniki s. spola so prešli med ženske samostalnike: 'd'orve, 'je:tre, p'lu:uče, 'pørse. Med ničto sklonljive samostalnike s. sp. se štejeta 'ji:esti 'hrana' in 'pe:iti 'pijača'. Tretja sklanjatev posamostaljenih pridevnikov je enaka pridevniški sklanjativni.

2.1.2 Samostalniški zaimki

Osební zaimki se sklanjajo kot v knjižnem jeziku. Povratni osebni zaimék ima naslednjo sklanjatev: 'sie:be se, 'sie:bi si, 'sie:be se, pri 'sie:bi, s 'se:bo.

Vprašalna zaimka g'da:u|'ke:ri in 'ka:j|'ke:j|'ke: opravljata tudi vlogo oziralnih zaimkov. Poljubnostna zaimka sta 'ke:ri 'kdo' in 'ka:j|'ke:j|'ke:, nedoločna pa neka'te:ri in 'ne:ke. Nikalni zaimki so 'ne:íše, 'ne:ič, no'bie:dn, celostna sta f'sa:ki|'sa:ki in f'se:, drugostna d'ru:ugi, d'ru:ugo, istostna pa 'e:isti, 'e:isto.

2.2 Pridevniška beseda

2.2.1 Pridevnik

Pri pridevniku prevladuje navidez določna oblika tudi za nedoločnost. Sklanja se kot v knjižnem jeziku, le v rod. ed. m. in s. sp ter v tož. ed. m. sp. je posplošena končnica -iga. Sklanjatev za moški spol: 've:isk-i -iga -emi -iga/i -em -im; -i -ix -im -e -ix -imi; -a -ix -ima -a -ix -ima. Za srednji spol je posebna oblika le v im. in tož. ed., druge končnice so enake kot v m. sklanjativni. Sklonske končnice za vse tri spole sovpadajo tudi v dv. in mn., le v im. mn. in im. ter tož. dv. se sklanjatev pridevnikov ž. sp. razlikuje od sklanjatve pridevnikov m. in s. sp.

⁵ Samostalnik *leto* ima v ed. in dv. odraz staroakutiranega, v mn. pa stalno dolgega jata.

V ceršaškem govoru prevladuje stopnjevanje z »*bolj*«, obrazilo -*ši* je redko: *'ba:uga 'bɔ:l 'ba:uga 'na:j'bo:l 'ba:uga; 'ba:ila 'bɔ:l 'ba:ila 'na:j'bo:l 'ba:ila; 'la:ipi 'la:ipši 'na:j'la:ipši*.⁶

2.2.2 Pridevniški zaimki

Svojilni zaimki *'mu:oj, 'mu:oja, 'mu:oyo, t'vu:oj, t'vu:oja, t'vu:oyo, 'je:gof, 'je:ni, 'na:š, 'va:š, od 'u:ovix 'njihov* ter povratni svojilni zaimek *s'vu:oj, s'vu:oja, s'vu:oyo* se sklanjajo po pridevniški sklanjatvi. Druge oblike so še: *od 'na:ji, od 'va:ji, od 'u:ovixd'va:ix 'njun*. Kazalni vrstni zaimki so *'tu:oti -a -o, 'te:isti -a -o, 'o:nil 'u:nil 'u:ovi -a -o*, kazalni kakovostni pa *'ta:ki -a -o*. Oziralna zaimka sta *'ke:ri -a -o* in *'ke:j*, vprašalna pa *'ka:ki -a -o* in *'ke:ri -a -o*. Poljubnostni in oziralnopoljubnostni zaimki so po obliki enaki vprašalnemu zaimkom, mnogostni zaimek je *'du:ostik'(t)ε:ri -a -o*, drugostni *d'ru:ugi -a -o*, nedoločni pa *'ne:ki -a -o*. Celostna zaimka sta *f'sa:ki/ 'sa:ki -a -o* in *'ca:ili -a -o*.

2.2.3 Števniki

Glavni števnik: *'ie:dɔ 'ie:na 'ie:no; d'va:/d 'va:i, d'va:ix, d'va:ima, d'va:/d 'va:i, d'va:ix, d'va:ima; t'ri:i, t'ra:ix, t'ra:im, t'ri:i, t'ra:ix, t'ra:imi; š'ti:ri, 'pe:t, ed'ne:st, d'va:jsti, 'ie:nd'va:jsti, t'ri:esti, š'ti:rdeset, s'ta:u, 'ta:užɔt*. Sklanjatev glavnih števnikov ima pridevniške končnice. Vrstilni števnik: *ti 'pərvi -a -o, ti d'ru:ugi -a -o, t're:tji, de'se:ti, d've:sti, s'ta:uti*. Ločujejo z množilnimi in glavnimi števnik. Samomnožinski samostalniki se štejejo z glavnimi števnik: *'ie:ne d'vie:ri*.

2.3 Glagol

Glagol ni doživel velikih sprememb. S knjižnim jezikom se razhaja v predpretekliku, ki se ne uporablja. Razmerje med osebkom in vršilcem dejanja se izraža s tvorim, redkeje s trpnim načinom. Nedoločnik je kratek. Opisni deležnik na *-l* se rabi za opisovanje tvornih časov in naklonov, trpni deležnik na *-n/-t* za izražanje trpnosti, deležnik stanja na *-n/-t* pa je navadna pridevniška beseda: *D'vie:ri so otp'ra:ite; po'lo:mlene 'ši:pe, zd'ru:oblen 'kɔ:lk*. Deležnik stanja na *-l* ni znan, za deležnik na *-ši* je primer *'bi:ifši* kot pridevnik, deležnik na *-č* pa je redke in postane pridevnik: *no'se:ča 'zie:nska, ž'ge:ča 'vu:oda*. Deležij na *-č, -aje, -e* in *-ši* v ceršaškem govoru ni. Glagolnik ohranja iste pomene kot v knjižnem jeziku. Spregatev glagola se od knjižne razlikuje le v 1. osebi dvojine: *'nu:osim -š -φ; -ma -ta -ta; -mo -te -jo*. Enako se spregajo: *'da:m, 'ja:im, 'va:im; sy si je, sma sta sta, smo ste so*. Glagoli s korenem na *-č* imajo v nedoločniku *-t* kot tipično obrazilo za to obliko (*'gu:or ob'la:ičt, 'pie:čt*). Po analogiji s sedanjikom prehajata *d* in *n* tudi v nedoločnik: *fk'ra:dnt fk'ra:dnem, 'pa:dnt 'pa:dnem*. Glagol *rasti* je prešel med I/1: *'ra:st, 'ra:sem*, glagol *sopsti* med V/2: *'su:opat 'su:oplen*, glagola *krasti* in *pasti* pa med glagole druge glagolske vrste. Glagoli V/1 in VI prehajajo med glagole V/2: *'da:vlem, ko'pɔ:uvlem, s'ta:plem*. Glagoli s korenem na *-k, -g*: *'tu:uči, 'pie:či, 'do:l se s'la:iči. Iiti: 'e:idi, g're:mo, 'e:ite, g're:ma, 'e:ita; videti: pog'lie:dni; najti: po'e:iši*. V dv. in mn. obliki deležnika na *-l* za s. sp. se je posplošila moška oblika, dvojninska oblika deležnika na *-l* za ž. sp. pa je enaka množinski obliki.

2.4 Prislov

Prostorski: *b'le:izo, 'da:uč, do'ma; 'du:l, 'du:lma, 'du:lta, 'gu:orma, 'gu:orta, 'ka:m, k're:, 'no:ra, 'nu:ot, 'pa:ulek, p'ra:ik, s'pa:ut, 'ta; 'ta:m, 'to:u, 'vo:un, 'vo:unta, 'za:di*.

Časovni: *'ča:sifča:si, do'pa:udne, f'če:re, g'nie:s, je'se:ni, 'li:etos, 'na:/ 'na:x, ni'ku:l, po'nu:oči, po'ze:imi, pre'pu:ozno, s'ka:us, v'če:r, v'ju:utro, 'za:j/ 'ze:*.

Vzročni: *za'ta:u*.

Lastnostni: *'ba:ugo, dər'ga:uč, 'du:obro, 'xe:itro, 'ka:k, 'la:ipo, 'ma:lo, 'mu:očno, 'na:či, po'ča:si, p're:več, s'la:bo, s't'ra:šno, 'ta:k, z'la:u*.

⁶ Ta pridevnik stopnjujejo tudi z *bolj*.

Brez -j so: *fčere, k're*. Razširjeni sta obrazili *-ma* za označevanje kraja: *'du:lma, 'gu:orma* in *-ta* za oddaljevanje: *'du:lta, 'gu:orta, 'no:rta, 'vo:unta*.

Stopnjujejo se opisno ali z obrazili: *'xe:itro 'bo:l 'xe:itro 'na:j'bo:l 'xe:itro; 'la:ipo 'la:ipši 'na:j'la:ipši*.

2.5 Predlog, členek, veznik in medmet so kot v knjižnem jeziku. Posplošene in stalne so le velelnice za velevanje živalim, za pozdrave ipd. Posebnosti pri členkih: *'vənda 'menda', 'kar* in *'ne:na 'ne'*.

3 Skladnja

Ljudsko skladnjo označujejo naslednji pojavi:

1. Ponovitve: *'Ja; 'ta:u 'ta:u je 'bi:u, 'ta:u je 'bi:u /.../; 'Tɔ:u f 'Ci:rbeK, f 'Ci:rbeK so p're:išli*.
2. Izpusti: *In 'ka:k je 'be:ila 'te:ista za'ma:zana, 'ke:j smo 'mu:ogli. 'Ze: pa se 'ta:u 'sa:mo 'ta:k f 'pe:č*.
3. Zanikani *biti* v sedanjiku ostaja kot vez v povedkovem določilu: */.../ pa še 'ne:ismo 'xi:iši 'ko:urli; /.../ pa 'ne:isny s'ti:ela 'e:it /.../*. Zanikani sedanjik glagola *imam* je *'ne:imam; /.../ sny 'rie:kla, da 'ne:imam ve'se:lja za 'ta:u., glagola hočem pa 'ne:čem; /.../ te pa 'ne:čem 'e:it*.
4. Besednoredne posebnosti:
 - obrnjeni besedni red v besedni zvezi: (a) samostalniški prilastek se lahko pojavi na levi strani od odnositelja: *ot 'sɔ:sede š'če:rka*; (b) pridevniški prilastek se lahko prestavi na desno stran: *'ma:ma 'je:gova, 'mie:tle 'se:rkove*;
 - glagol, tako polnopomenski kot pomožni, se pomakne na zadnje mesto v stavčni zgradbi: */.../ po ne'di:elax s'la:bo 'vu:ozijo. /.../ pa 'ra:na nas'ta:la.; /.../ ko sta že 'bo:l 'ta:ka s'ta:ra b'la: /.../ 'u:na pa je 'mu:očna b'la:*
5. Zaporedje naslonk v naslonskem nizu za knjižni jezik urejajo posebna pravila (Toporišič, 1984: 535-543). Posebnosti v ceršaškem govoru:
 - pomožni glagol je na začetku stavka: *Je b'la: š'ti:rix d'nə:vax 'mərtva. Sny 'ma:ila 'la:ipe 'la:se /.../;*
 - naslonka osebnega zaimka je (a) za glagolom: */.../ je 'u:očə pər'ni:eso nam go've:dino.,* (b) med sestavinama zložene glagolske oblike: *In 'pɔ:l je mi 'ri:eko /.../, /.../ 'sɔ:set mi je ga po'se:ro /.../,* (c) na koncu stavka: */.../ sny po bo'le:zni zgo'be:ila je. 'Ne:isny 'ma:rala je.;*
 - naslonka *bi* je pred *naj*: *'Na:i 'u:na, 'u:n bi 'tie: 'na:j p're:išo.;*
 - poudarni členek, ki navadno stoji pred tistim delom stavka, ki ga poudarja, se v govoru lahko premika: */.../ in 'ta:u še 'di:elamo 'da:nes 'ta:k. /.../ 'tie: še 'bi:u pa s'la:pši*.
6. Tvorba priredno, podredno in soredno zloženih povedi se bistveno ne razlikuje od knjižne tvorbe. Posebnosti: v dopustnem odvisniku *'ka:u ko 'čeprav',* v časovnem *kə'da: 'ko',* v prilastkovem *ko* in *'ke:j 'ki',* v krajevnem pa *ki* in *ko 'kjer'*.

Navedenke

Ramovš, Fran (1952). Morfologija slovenskega jezika. Ljubljana: DZS.

Toporišič, Jože (1984). Slovenska slovnica. Maribor: Založba Obzorja.

Viri in literatura

Blaznik, P. (1986). Historična topografija Slovenije II, Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500. Maribor: Založba Obzorja.

Bregant, M. (1995). Severozahodni goričanski govori. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom (1981). Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Krajevni leksikon Slovenije (1995). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Logar, T., Rigler, J. (1990). Karta slovenskih narečij. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ramovš, F. (1924). HG II, Konzonantizem. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

— (1935). HG VII, Dialekti. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

Zorko, Z. (1988/89). Narečna podoba mariborskega predmestja. JiS XXXIV/7-8, 170-178.

— (1992). Mariborski pogovorni jezik na stičišču treh narečnih baz. XXVIII SSSLK. Ljubljana, 43-55.

— (1993). Daljšanje akuta v severovzhodnih slovenskih narečjih. SR XLI/1, 193-207.

Toporišič, Jože (1992). Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Mihaela Koletnik

UDK 811.163.6'282(497.4-18)

SUMMARY

THE SPEECH OF CERŠAK

The Ceršak speech is one of the speeches of the Western Slovenske gorice. More broadly, it belongs to the Panonic dialect group. It is characterised by the loss of tonemic oppositions and a later lengthening of old reduced and short newly-acutised vowels, with the resulting present-day distinction between reflections for these acutised and permanently long vowels. The system of long stressed vowels, which developed from permanently long and initially and newly acutised vowels in non-final and final word syllables, comprises: *i*; *u*; *i:je:i*; *u:ju:ju*; *ie*; *uo*; *e*; *o*; *ie*; *a:i*; *a:u*; *a*; and *ar*. The permanently long *ja* and the permanently long *o* developed into *a:i* and *a:u*, similarly as in the neighbouring North Štajerska dialect of Kozjak, where the development of *ja* went parallelly with the permanently long *e*, while in the Ceršak speech the development of the permanently long *e* ran parallel with the permanently long *e* and permanently long *a*, which was typical of speeches of Panonje. Under the influence of the Kozjak speech, the long *ü* coming from *u*: was lost; long *i* and *u* are diphthongised into *i:je:i* and *u:ju:ju*, and the same respective reflects were given by the following pairs of vowels: permanently long and initially acutised *e*, permanently long and initially acutised *o*, and permanently long and initially acutised *l*. The fact that one and the same original phoneme produced two or three different reflects is a proof that the changing processes are still very productive. Unstressed vowels are

i, *u*, *e*, *o*, *a* and *ar*. Vowel reduction is very limited, most commonly occurring in the vicinity of liquids.

The consonant system comprises the liquids *l*, *m*, *r*, *n*, *r*, *j*, *ĵ*, *v* (with the variants *f* and *u*) and the non-liquids *p*, *t*, *k*, *s*, *š*, *b*, *d*, *g*, *z*, *ž*, *č*, *f*, *c*, *x*. It is identical to that of the standard literary language, except for individual developments: *l' > l*; *t > -yl-o* in a stressed syllable, otherwise *> -o*; *-m* is preserved; *n' > n*, word-initially and between two consonants *> j*; *v > f* before voiceless consonants and in word-final position; the clusters *črě-* and *žrě-* are preserved; *il, dl > kl, gl; dn > gn; xč > šč; xt > st; šč > š; sk- > šk; z* before *j > ž*.

Nouns of neutral gender preserve their gender and declination only in the singular, while in the dual and plural they become feminine or masculine. Non-countable nouns preserve the neutral gender. The dative and locative cases in the singular of the masculine gender *end* in *i*, and the accusative and instrumental in the dual of all genders end in *oma*. The adjective, the apparent definite form prevails also for indefiniteness. The past perfect and the participials in *č*-, *-aje* and *ši* do not exist. The first person dual ending in verbs is *ma*; previously non-suffixed verbs and now suffixed.

The speech of Ceršak displays all characteristics of spoken language syntax. Formation of coordinated, subordinated and juxtaposed sentences does not differ significantly from the patterns in the standard literary language.